

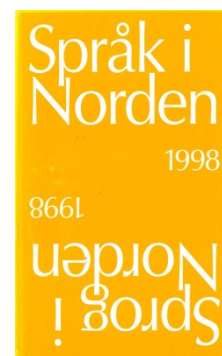
Sprog i Norden

Titel: Det nordiske sprogfællesskabet: sprogsoiologiske vilkår og framtidsutsikter

Forfatter: Geirr Wiggen

Kilde: Sprog i Norden, 1998, s. 120-164

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Det nordiske språkfellesskapet: språksosiologiske vilkår og framtidsutsikter

Geirr Wiggen

Nordmål-konferansen i Paris 3.–4. september 1997 er et uttrykk for at de nordiske lands regjeringer bekymrer seg positivt for det nordiske språkfellesskapet. De karakteriserer det som uhyre verdifullt – jf. tittelen på den ferskeste av flere rapporter fra Nordisk ministerråd om det, *Det umistelige* (Nordisk Ministerråd 1996) – og er klar over at endra politiske og økonomiske forhold i vår samtid utfordrer det kultur- og språkfellesskapet i Norden som mange har tatt for gitt i vår levetid, men som verken er naturgitt eller framtidssikra. Det er ikke minst den allment europeiske politiske utviklinga, med framveksten av et stadig mer innflytelsesrikt EU som hovedmotor, som har virka og virker til disse endringene, enda mange av de samme kreftene som karakteriserer utviklinga i EU og EØS-området, gjenfinnes i den mer allmenne internasjonaliseringa som finner sted over hele verden. At Nordmål-konferansen finner sted i hjertet av EU, høver med at samkjensla og språkfellesskapet i Norden skal belyses nettopp i et EU-perspektiv. Forholdet mellom Nordens språk og EU er interessant ikke bare for dem som bekymrer seg for det nordiske språkfellesskapet og de språka og språkbrukerne som inngår i det. På det politiske nivået ser også EU på det nordiske fellesskapet med interesse. Jeg skal komme inn på dét òg, men først og fremst konsentrere meg om det nordiske språkfellesskapet sjøl.

Meninga med konferansen er å få i gang en diskusjon om det framtidige nordiske kultur- og språksamarbeidet med tanke på å formulere noen strategier for det. Det dreier seg om et verdi- og følelsesladd saksfelt, og når det nå er under utfordring og endring, kan de av oss som på forskjellig vis berøres av det, lett komme til å betone for mye både situasjonens farer og dens

muligheter. Hva som reknes som tap og gevinst, avhenger av den rasjonalitet som ligger til grunn for vurderingene, enten det er en mer teknisk rasjonalitet med sikte på gitte politiske mål, eller det er en verdirasjonalitet som med vekt på forskjellige verdier utfordrer disse måla i større eller mindre grad. Politiske entreprenørånder har ellers lett for å overbetone muligheter og gevinster og overse farer og tap, kritikere det motsatte. Begge bidrag trengs. Mitt tenderer nok mest mot det kritiske. Det er likevel ment som et positivt bidrag til et så realistisk bilde av situasjonen som mulig.

La oss først få konkretisert hva det nordiske språkfelleskapet er. Det er allerede gjort i de dokumenta som Nordmålprogrammet og Paris-konferansen bygger på (Nordisk Ministerråd 1988:19f.; 1995:6f.; 1996), og det er gjentatt, presisert og supplert med flere gode analyser i en del eldre og nyere fagpublikasjoner (f.eks. Haugen 1953, 1966; Dahlstedt 1975; Maurud 1976; Elert 1981; Torp 1982:160f.; Molde 1983; Börestam 1984, 1985, 1987; Börestam Uhlmann 1991a, b, 1994; Vikør 1993: kap. IV; Løland 1996; Simonsen 1996:23f.). Derfor skal jeg være ganske summarisk om det her:

Det dreier seg om et språkfelleskap av to typer for til sammen om lag 23 millioner mennesker i de nordiske land.

For de omtrent 18 millionene som har dansk, norsk eller svensk som morsmål, er det tale om en mulighet for direkte gjensidig forståelse av hverandres skandinaviske morsmål, der enhver kan bruke sitt eget morsmål og forstå den andres over landegrensene. Det dreier seg altså om en sentralnordisk kompetanse i å *forstå* nabospråka, ikke i å snakke eller skrive dem. Og jeg sier *mulighet* til det, for det er et faktum at dette interskandinaviske språkfelleskapet ikke er eller noensinne har vært fullt ut realisert. Dels er det dansk-, norsk- og svenskspråklige som overhodet ikke forstår hverandres morsmål, dels er manges gjensidige forståelse partiell. Jeg skal komme noe nærmere inn på hva denne haltende interskandinaviske språkforståelsen kan skyldes, og åssen den vanligvis blir avhjulpet i konkrete språkbrukssituasjoner. Her er

poenget i første omgang å slå fast at det *er* et reelt gjensidig språkfelleskap mellom et flertall av danske, norske og svenske morsmålsbrukere som går svært langt, og som hviler på et felles dialektalt kontinuum innafor et geografisk sammenhengende område og på visse sosiopsykologiske bruksbetingelser som rommer muligheter til enda bedre interskandinavisk språkforståelse så vel som til det motsatte. Det er ikke i første rekke språklige, men språksosiologiske vilkår som avgjør kvaliteten og rekkevidden av dette sentralnordiske språkfelleskapet. Reint språklige forskjeller spiller uten tvil ei viss rolle der den gjensidige språkforståelsen svikter, men de er i regelen ikke primære hindringer i den sammenhengen.

For de resterende drøye fem millionene i Norden som har andre stedegegne språk enn dansk, norsk eller svensk som morsmål/førstespråk, har det nordiske språkfelleskapet en annen karakter. For dem som har som morsmål/førstespråk enten finsk, færøysk, inuitt (grønlandsk), islandsk, karelsk, romani, rotvelsk, samisk eller tartarisk (se Wiggen 1995b, 1996a, 1997), er dansk, norsk og/eller svensk rett nok andrespråk/fremmedspråk, men likevel i stor grad *lingua franca* for internordisk kommunikasjon. Et vilkår for det er at de dels av samtidspolitiske, dels av historisk-politiske grunner har hatt og ennå har ett av disse språka som obligatorisk første fremmedspråkfag i den allmenne skolen. På Færøyene og Grønland er det dansk, på Island i all hovedsak dansk, enda det er høve for elevene der til å velge norsk eller svensk i stedet for dansk, og noen gjør det. For samene er det finsk, norsk eller svensk, alt etter hvilket land de bor i. I Finland er det det jamstilte offisielle språket svensk for de 93–94 % av folket som er primært finskspråklige (liksom det er finsk for de ca. 6 % som har svensk som morsmål). Fordi svært få dansk-, norsk- eller svenskspråklige forstår eller kan bruke noen av de andre språka i Norden, fungerer andre nordiske språk enn nettopp dansk, norsk og svensk sjelden som *lingua franca* i konkrete internordiske samhandlingssituasjoner, enten det er to eller flere språk som er involvert.

For noen av de utkantnordiske er kompetansen i ikke bare å forstå ett eller flere av de skandinaviske språka, men òg i å bruke dem aktivt i tale og/eller skrift, så god at de med stor rett kan sies å ha en avansert to-/flerspråklig kompetanse i nordiske språk. En del eldre mennesker er derimot helt énspråklige morsmålsbrukere, og de har dermed ikke del i noe nordisk språkfelleskap. Andre har såpass dårlige ferdigheter i å forstå dansk, norsk eller svensk, og enda dårligere i å bruke noen av disse språka aktivt, at forutsetningene deres for å delta i noe nordisk språkfelleskap må sies å være svake, og stadig flere av de yngre blant dem ser nå ut til å velge andre språk enn de sentralnordiske som *lingua franca* i internordiske samhandlings-situasjoner, først og fremst engelsk. Det gjelder særlig finsk-språklige finner, men òg i merkbar grad islendinger. I den grad de baltiske landa nå blir inkludert i den nordiske samhandlings-sfæren, gjelder dette også dem, enda det i alle disse tre landa er en del, især akademikere, som kan svensk (mange etter opphold i Sverige som flyktninger), og det er en ikke ubetydelig interesse blant de yngre for å lære nordiske språk, især svensk. Ei sak for seg er det nære sambandet mellom de finsk-ugriske språka estisk og finsk, der esternes forståelse av finsk for tida er bedre enn omvendt. Jf. Nordisk språksekretariat 1992.

De utkantnordiske har ellers en høgere språklig barriere å overvinne når det gjelder å forstå andre skandinaviske språk enn det de bruker som *lingua franca*, enn det skandinaviske morsmålsbrukere har når de skal forstå andre skandinaviske grannespråk. Å forstå ett av språka dansk, norsk og svensk uten å ha noen av dem som morsmål, er altså ikke en like god inngangsbillett til en videre fellesskandinavisk, enn si fellesnordisk, språkforståelse som det å ha ett av dem som morsmål. Det er likevel det som er situasjonen for de fleste i det nordiske språkfelleskapet med andre nordiske språk enn dansk, norsk og svensk som morsmål, liksom det er det for førstegenerasjons innvandrere. Så godt som alle færingar er ellers godt dansk-færøysk tospråklige. Dansk er også det mest utbredte fremmed-språket for inuittene på Grønland, og enda ikke på langt nær

alle av dem er tospråklige, er det dansk som er det vanligste fremmedspråket for dem som er det. Danskens tilstedeværelse i det færøyske og det grønlandske språksamfunnet kan paradoksalt nok vurderes som en viktig grunn til at færøysken og grønlandsken lever og stadig befester sin stilling som førstespråk i sine områder. Hadde den nødvendige tospråkligheta i disse øyrikene inkludert det mer sosialt og geopolitisk dominante engelsk som det internasjonale *lingua franca*, hadde de lokale språka trulig stått alvorlig i fare for å miste feste der, lik som det nordiske språket *norn* på Orknøyene og Shetland, som måtte vike for engelsk i løpet av hundreåret 1750–1850 (Jakobsen 1985:XVII). De aller fleste samiskspråklige i Norge, Sverige og Finland har en tospråklig kompetanse som inkluderer de respektive flertallsspråka i de tre landa. Samisk er for øvrig ikke ett språk, men flere, som til dels er innbyrdes uforståelige, – ved sida av det dominerende nordsamiske også lule-, sør-, enare- og skoltsamisk (her ser vi bort fra de ter- og kildinsamiske samfunna på Kolahalvøya i Russland) – og kommunikasjonen mellom samer i visse samiske kontekster, f.eks. i Sametinget, forgår oftere på de statlige majoritetsspråka, som oftest norsk, enn på noen samisk varietet. Jf. Wiggen 1995a:65–69. Også de 1012 000 menneskene i Norden som med stedlig tradisjon gjennom ca. 500 år har en varietet av sigøynernes felles indoeuropeiske eller taternes særskilt norsk-svenske romani som morsmål, er i all hovedsak tospråklige i dag (de fleste mot svensk/finsk), og det gjelder også brukerne av det hebraisk-røtte rotvelsk i Norge og av karelsk og tartarisk i Finland, som dør ut eller står i fare for å dø ut nå (se Wiggen 1995b, 1996a, 1997). Innvanderne til Norden i siste halvdel av 1900-tallet har over 100 ulike morsmål, og vi veit ennå ikke mye om åssen deres opphavlige morsmål etter hvert vil vike for nordiske språk eller opprettholdes i Norden, eller åssen de og deres brukere vil komme til å virke inn på det etablerte nordiske språkfelleskapet. Reint språklig kan vi nok under visse omstendigheter ane en viss innflytelse fra dem på det stedegne majoritetsspråkets fonologi og grammatikk (jf. den såkalte "Rinkeby-

svenskan"; Kotsinas 1988a, b), og mer generelt på ordtilfanget i visse saksområder (f.eks. mat- og kleskultur; Hvenekilde 1989), men det er neppe grunn til å vente noen varig innflytelse på de nordiske språka fra innvandrernes morsmål eller fra deres nordiske andrespråksbruk utover ei mulig markering av de tendensene til språkendring som alt fins hos de nordiskspråklige morsmålsbrukerne (Hyltenstam 1985). I seg sjøl representerer derfor de nye innvandrerspråka i Norden ingen trussel mot det nordiske språkfellesskapet. Bare dersom skolen og samfunnet for øvrig, av frykt for å tvangsakkulturere medborgere med innvandrerbakgrunn, skulle vise seg å svekke den allmenne oppdragelsen til kunnskap om de nordiske lands nasjonale og felles kulturhistorie (jf. debatten om skolens litteraturfaglige kanon), kan innvandrermajoritetene tenkes å ha noen effekt på det nordiske språkfellesskapet. At førstegenerasjons innvandrere lærer sitt nye hjemlands majoritetsspråk godt, innebærer ellers ikke uten videre at de oppnår samme fellesnordiske språkkompetanse som den deres innfødte landsmenn har forutsetninger for (se ovafor). Den store finskspråklige innvandrermajoriteten i Sverige, som er gjennomgående tospråklig mot svensk, står i ei særstilling i denne forbindelsen og burde ha relativt gode utsikter til å kunne opprettholdes, ikke minst fordi den, trass i innbyrdes spenninger og stridigheter, har affinitet til den historisk stedegne tornedalsfinsken i Nord-Sverige. Den finskspråklige minoriteten i Norge, enten den opplever seg som en standardspråklig forlengelse av finsken i Finland eller som en historisk stedegen finskspråklig minoritet i Norge (*kvenene*), står derimot svakere. Også den er tospråklig (finsk-norsk), til dels trespråklig (finsk-norsk-samisk). Se Wiggen 1995a:69–71; 1995b:25–26; 1996a:157–159.

Som allmenn omtale av det nordiske språkfellesskapet og av den flerspråkliggheta som inngår i det, får dette holde i denne forbindelsen. Se grundigere omtale hos Vikør (1993). Språkfellesskapet har altså en kjerne av dansk-, norsk- og svensk-språklige som forholder seg språklig til hverandre som om

deres respektive nasjonalspråk er dialekter av ett og samme språk – hvilket de også kan sies å være, språkvitenskapelig betrakta – enda kommunikasjonen dem imellom ikke alltid flyter like lett. Til denne skandinaviske kjernen knytter så det øvrige Norden seg i varierende grad, dels ved at alle deler av det bruker et skandinavisk språk som *lingua franca* i nordiske samhandlingssituasjoner, dels ved at de færøyske og islandske delene av det også er nærskyldte nordgermanske språk. Det vi med denne forståelsen av det nordiske språkfelleskapet nå bør vie ytterligere oppmerksomhet, er det som fremmer/hemmer den interskandinaviske språkbruken og -forståelsen.

All mellommenneskelig kommunikasjon inneholder friksjon og mulighet for misforståelse og kommunikasjonsbrudd. Det gjelder også mellom mennesker som deler samme språk, fordi dialogen dem imellom formidler mer enn det språklig denotative. Når vi snakker sammen, formidler vi i form av språksosiale konnotasjoner og kulturspesifikke presupposisjoner hele knipper av slike individuelle og kollektive erfaringer og tradisjoner, verdier og holdninger som finnes på sosialt/kulturelt og idiosynkratisk nivå i ethvert samfunn. Det gjelder naturligvis innafør hvert av de nordiske språksamfunna. Å opprettholde denne mellommenneskelige dialogen på tross av denne friksjonen, som naturligvis kan oppleves som belastende om den blir stor nok, forutsetter likeverd og gjensidig respekt i dialogsituasjonen og virker humaniserende på dem som deltar i den. Vi lærer av den, både om den andre og oss sjøl. Dersom et asymmetrisk forhold mellom dialogpartnerne fører til et eksplisitt eller implisitt krav fra den dominerende partneren om å føre dialogen på sine (språklige og andre) premisser, er likeverdet skipla. Det er ofte tilfellet i internasjonale dialoger. Det særegne med det skandinaviske språkfelleskapet er at det i stor grad ikke er det, ettersom de fleste kan få bruke sitt morsmål og rekne med å bli forstått. Den kommunikative friksjonen som fører til kommunikasjonsbrudd (avbrudd/spørsmål/repetisjoner/forklaringer/sjølkorrigeringer) i interskandinaviske dialoger, er likevel større enn den som normalt forekommer innafør

hvert av de nordiske språksamfunna. Den som har undersøkt dette mer enn andre i nyere tid, er Ulla Börestam (/Uhlmann), og hun har vist at initiativ til å rette opp kommunikasjonsbrudd forekommer om lag tre ganger så ofte i den interskandinaviske dialogen som i den innomspråklige, og at den interskandinaviske dialogen dessuten er ledsaga av tre–fire ganger så mye illustrerende gestikulasjon (Widmark 1996:22).

Dette forholdet varierer likevel en god del, og det er ikke alltid slik at kommunikasjonsbrudda er flere i den interskandinaviske samtalen enn i den innomspråklige. Det varierer sterkt etter hvilke individ, språk og språkformer som inngår i samtalen. En som er vant med interskandinavisk-/nordisk samhandling, vil naturlig nok forstå mer og lettere enn en som ikke er det, og det betyr mye om samtalepartnernes holdning til hverandre, språklig og ellers, er positiv eller negativ. Det gjelder enten samhandlinga er formalisert i møter for mennesker med høy utdanning eller alminnelig samhandling på grasrotnivå. For en bruker av standard-/hovedstadsvarietetet av et av språka kan kommunikasjonsfrikasjonen ellers være vel så stor i talt innomspråklig kommunikasjon med brukere av sosialt nedvurderte og/eller strukturelt ulike dialekter som i interskandinaviske dialoger med brukere av nabolandas standard-/hovedstadsvarieteter (Widmark 1996:22). På den andre sida vil friksjonen være liten mellom brukere av språklig nærskyldte og geografisk nærliggende deler av ulike grannespråk, f.eks. sjællandsk dansk og skånsk svensk, indreøstlandsk norsk og dalslandsk/värmlandisk svensk osv., der brukerne av de ulike språka har mye kontakt og allmenn så vel som språklig historie felles. Med det i tankene og det forbeholdet at det nettopp er brukere av hovedstadsvarietetene av de tre skandinaviske grannespråka som er undersøkt i det meste av faglitteraturen på området, ser det ellers ut (Torp 1982:161f.) til at

- alle, med ett unntak, synes det er lettere å forstå grannespråket når det er skrevet enn når det blir talt; bare norske kvinner og menn synes svensk er like lett å forstå i talt som i skrevet form;

- danskene har langt større problem med svensk enn med norsk både i skrift og tale;
- dansker og nordmenn forstår hverandre godt skriftlig, mye pga. en felles skriftspråkshistorie;
- både nordmenn og svensker har problem med dansk talemål, begge i stor grad pga. fonologiske forskjeller, svenskene desto mer pga. leksikalske skilnader i tillegg;
- svenskene forstår både dansk og norsk talemål dårligere enn dansker og nordmenn forstår svensk talemål, noe som kan forstås et stykke på veg ved at københavnere og osloensere hører en god del svensk i fjernsynsprogram, mens svenskene så å si aldri ser på danske og norske fjernsynssendinger;
- nordmenn i sum framstår som de som forstår grannespråka best og mest, og som de eneste av de tre som synes bedre om et grannespråk (nemlig svensk) enn om sitt eget språk;
- dansker og svensker i sum er om lag like gode når det gjelder skriftspråklig forståelse;
- svenskene i sum synes svakest når det gjelder talespråklig forståelse av grannespråka.

Det er interessant å se disse forholda i sammenheng med de tre språkbrukergruppene ulike holdninger til sitt eget og de andres språk. At nordmenn faktisk forstår grannespråka bedre enn danskene og svenskene, går godt sammen med at de også trur bedre om seg sjøl enn de andre når det gjelder å forstå grannespråka. Nesten ingen norske synes svensk er uforståelig, og bare et mindretall (ca. 20 %) mener dansk er uforståelig. Det er et resultat som går igjen i både eldre og nyere undersøkinger. Gun Widmark (1996:22) ser det i sammenheng med at alle norske er vant med å høre og tolerere sitt eget språk i talløse geografiske og sosiale varieteter, altså at det å være sosialisert til å høre og akseptere språkbruksvariasjon på absolutt alle samfunnsområder til enhver tid innafor det norske språkkontinuumet virker positivt i møte med en tilsvarende, men videre variasjon innafor det felle-skandinaviske kontinuumet. Det er en situasjon danske og

svenske språkbrukere ikke er vant til i sine land, der strenge riktighetsnormer for talt som for skrevet språk kan tenkes å utvikle mindre lydhørhet overfor standardavvikende språkbruk. Slik lydhørhet dreier seg både om muligheter til å høre andre former for dansk respektive svensk enn den ene standardspråklige og om holdningsmessig aksept av det som er annerledes. Når både øre og holdning så å si er oppdratt til å være innstilt på bare én kanal på den språklige hjemmebanen, er beredskapen til å ta imot den videre skandinaviske språkvariasjonen svakere enn om en er beredt fra barnsbein av til å høre og akseptere varierende språkformer. – Danskene trur de forstår norsk og svensk omtrent like godt eller dårlig, trulig fordi fonologiske forhold gjør det vanskelig for dansker å skille norsk fra svensk, mens realiteten altså er at de faktisk forstår norsk bedre enn svensk. Et stort flertall av svenskene ser mørkt på mulighetene til å forstå dansk, mens bare en tredel av dem trur de har problem med å forstå norsk. Dette sjølbildet stemmer godt med realitetene når det gjelder dansk, mens faktum er at svenskene har større problem med å forstå norsk enn de trur. Se Torp 1982: 164f.

Men også andre holdningsaspekt er interessante i denne forbindelsen. I en undersøkelse som belyser danskers, nordmenns og svenskers holdning til eget og de andres språk (Maurud 1976), er nordmenn de eneste som liker et av grannespråka bedre enn sitt eget, nemlig svensk. Her må vi huske at det gjelder osloensere, altså urbane mennesker fra den delen av Norge som den vestnorske forfatteren Tor Obrestad (1997) har kalt "dei svenske provinsane austpå", ikke norske sørlendinger med tradisjonelt større språklig og kulturell nærhet til det danske eller vestlendinger med stor avstand til både det danske og det svenske, skjønt svensken har ei sterk stilling også i Bergen (Nordenstam 1979), likens at undersøkelsen er gjort på 1970-tallet, da det allmenne sjøltillitsforholdet mellom nordmenn og svensker av politisk-økonomiske grunner var et annet og mer asymmetrisk enn det er i dag. Danskene ser ellers ut til å synes bedre om sine grannespråk, norsk oftere enn svensk, enn sven-

skene, og mens både nordmenn og svensker synes minst om dansk, synes svenskene minst av alle bedre om noe grannespråk enn om sitt eget språk. Det er hele tida talemåla det handler om. At dansk således framstår som det av de tre skandinaviske grannespråka som er både minst forståelig for og minst likt av grannespråksbrukerne, har opplagt sin hovedgrunn i et reint språklig forhold: danskens fonologiske annerledeshet i høve til skandinavisk for øvrig. Når nordmenn likevel både liker og forstår talt dansk så mye bedre og mer enn svenskene, og de samtidig synes svensk er et vel så fint språk som norsk, kan det også ha å gjøre med at nordmenn til nylig har sett seg sjøl som lillebror i den skandinaviske "søskenflokk", først og fremst økonomisk og materielt, men òg historisk gjennom de politiske avhengighetsforhold til hvert av grannelanda som Norge har stått i. Som jeg nettopp har gjort et poeng av når det gjelder nordmenns aksept av og vane med språklig-formell variasjon, er ei positiv holdning til det som er annerledes, et hovedvilkår for å forstå det andre. Mens Sverige for mange nordmenn har vært den rike og sterke storebror og attraktiv av den grunn, har nok det svenske samfunnet samtidig gitt mange norske inntrykk av å være noe stivt, formelt og sosialt hierarkisk – et samfunn litt mer i militær grunnstilling ("giv akt") – i forhold til det danske, som har framstått som "blidt" og romslig og tilbakelent, der nordmenn har kjent seg særlig velkomne. Grovt sagt har Sverige og det svenske muligens appellert mer til politisk og økonomisk rasjonalitet i store deler av det norske samfunnet, mens Danmark og det danske har talt mer til nordmenns hjerter. Her er det opplagt regionale forskjeller, og en kan si at dette er stereotypier med sviktende realitetsgrunnlag. Det er likevel ikke avgjørende for språklig holdningsdanning, som knytter seg nettopp til kollektive stereotypier og individuelle subjektive inntrykk. Og ikke minst: Kulturelle uttrykk for allmenne sosiale og politiske forhold har en tendens til å opprettholdes lenge etter at de forholda som har skapt dem, er passé. Motsvarende går svenskenes holdninger til og forståelse av sine grannespråk godt sammen med den allmenne sjølkjensle som

Sveriges økonomiske og politiske lederstilling i Norden til nylig har skapt. Det er de andre nordiske land som har måttet lære av og ta etter svensk væremåte på det ene samfunnsområdet etter det andre, i Norge likevel mer enn i Danmark. Svensk har vært velstandens og velferdens språk. Ikke før oljerikdommen tok til å merkes i Norge (skjønt den i dag likevel ikke utgjør mer enn ca. 15 % av statsinntektene), kunne vi norske høre besøkende svensker bryte sitt svenske mål henimot norsk, mens det motsatte hadde vært tilfellet lenge.

Om vi nå utvider perspektivet til hele det nordiske området, kan vi konstatere at dansker er seg svært bevisst at deres talemål er vanskelig å forstå for andre i Norden, og ingen anstrenger seg så mye i nordiske møter for å gjøre seg forstått talespråklig som dem. Mens en med Gun Widmark (1996:17) nok kan hevde at dansk forstås bra bare av nordmenn, islendinger og færinger, tre nordiske språksamfunn som har hatt eller har et politisk avhengighetsforhold til Danmark, og som derfor i sin språkkultur har/har hatt nærkontakt med dansk språk, er også dét en for unyansert formulering. Sjøl om dansk har vært obligatorisk skolefag for de aller fleste islandske skoleelever like til vår tid, er dansk paradoksalt nok det nordiske talespråket flest islandske unge har størst problem med å forstå i dag (Börestam 1984). Om dansk tales på islandsk substrat, forstås det for øvrig bedre av nordskandinaver og finner (Vikør 1993:130), mens danskene sjøl får problem. Islendinger ser ellers ut til å forstå finlands-svensk bedre enn rikssvensk. Her er det nok noen fonologiske forhold som gjør islandsk-dansk og finlands-svensk ekstra tydelig for en del ikkedansk- respektive ikkesvensktalende. At de fleste dansker og nordmenn likevel foretrekker det rikssvenske, kan være forståelig for danskernes del, men for mange norske ører vil jeg tru at det kan ha å gjøre med at finlandssvensk er sjelden å høre. Finlandssvensk skulle ikke være mer systemfremmed for nordmenn enn rikssvensk, i visse deler tvert imot. Særlig for finnene er dansk vanskelig å forstå; hele 80 % har problem med det. Men også svensk har et betydelig mindretall finskspråklige finner problem med å skjønne, enda en må kunne

si at den allmenne svenskkompetansen i det finskspråklige Finland neppe noen gang har vært bedre enn nå, om enn den samme kompetansen er blitt noe svakere i sosialt elitære og i offentlige sammenhenger (jf. Vikør 1993:114). Her forklarer nok en utbredt negativ holdning til svensk i det finskspråklige Finland mye. Svensker ser dessuten ut til å modifisere sin tale mer overfor danske enn for finsktalende, mens nordmenn gjør seg ekstra umak med å gjøre seg forstått for finskspråklige (Börestam Uhlmann 1991a, b).

Med dette er vi over på de strategiene de ulike nordiske språkbrukergruppene bruker for å gjøre seg forstått i samtalen seg imellom. Lars Vikør (1993:127f.) nevner seks ulike strategier med hovedreferanse til Börestam Uhlmann:

1) *Begrensa tilpassing* av egen naturlig tale, i første rekke å tale langsommere og tydeligere enn vanlig: Nesten ni av ti dansker gjør det, drøytt 2/3 av nordmenn og svensker, skjønt svenskene i litt mindre grad enn de norske, og under halvparten av de finlandssvenske.

2) *Mer systematiske endringer i egen tale*, dvs. i ordvalg (bruk av ord fra nabospråka) og i uttaleform (f.eks. tilpassing av ikke-standardlik til standardlik dialekt og av ledig, dagligdags talemåte til mer konservativ, rettskrivingslik og "stiv" talemåte, hos nordmenn dessuten av nynorsklik norsk til mer bokmålslik (som nordmenn i regelen trur dansker og svensker skjønner bedre, et synspunkt som nok beror mer på fordommer hos begge parter, for nynorsk har formelt mer til felles med svensk, – jf. den islandske forfatteren Halldór Kiljan Laxness, som ved et høve har sagt at han synes talt nynorsk høres ut som om en full svenske prøver å snakke islandsk – og distinkt artikulasjon har mer å si også overfor dansker)): Også det gjør danskene mest av, drøytt 2/3 i Börestam Uhlmanns undersøkelser, mens halvparten av de norske og lite mer enn 1/3 av de svenske gjør det, av de finlandssvenske bare 16 %.

3) *Bruk av et slags "samskandinavisk"*, som fra tid til annen har vært foreslått kodifisert (f.eks. av danskene N.M. Petersen på 1840-tallet og Sven Clausen på 1940-tallet (Skautrup 1953:159 & 1968:64f.) og nordmannen Håkon Stang i 1974), men som i realiteten oftest er lite annet enn et skritt videre i forhold til den sistnevnte strategien (2), f.eks. med systematisk bruk av nordskandinaviske tallord i tillegg til enda flere lånord over språkgrensene, enda mer distinkt tale osv. Her kommer også islendingenes og færingerenes danskuttale inn, som altså forstås bedre av ikke-dansker enn autentisk dansk gjør, og som eldre islendinger og færinger bruker oftere enn yngre. I dag har skolen som mål å lære de unge å tale autentisk dansk, noe som også bedrer deres evne til å forstå autentisk dansk.

4) *Bruk av et annet skandinavisk språk*: Det forekommer sjelden mellom dansker, nordmenn og svensker. Einar Haugen (1953:246) mener at færre enn én prosent gjør det, at de som mener å kodeskifte slik, sjelden lykkes, og at det som skjer, er en mer radikal tilpassing av eget språk til et annet, kanskje særlig av dansk og norsk i retning svensk i samtale med finner. For ikke-skandinaverne er dette derimot den eneste nordiskspråklige strategien.

5) *Bruk av tolker*: Det har vært mulig i mange, men ikke på langt nær alle internordiske møter fra 1970-tallet av, særlig av omsyn til finnene, så de skulle kunne delta på like fot med de andre. Denne strategien hviler på ei avveining av demokratistiske argument og effektivitetsomsyn på den ene sida og økonomiske og nordisme-ideologiske omsyn på den andre.

6) *Bruk av engelsk*: Mellom skandinaver er det sjelden, men det skjer, framfor alt mellom unge dansker og svensker. Denne strategien har særlig aktualitet der finsktalende finner og islendinger deltar. Også den forutsetter ei avveining av slike omsyn mot hverandre som tolkebruk

gjør. Jeg skal komme tilbake til den når jeg vurderer framtidsutsiktene for det nordiske språkfellesskapet.

Vi forstår at det nordiske språkfellesskapet er broket, nyansert og fullt av spenning og friksjon. Sjøl med den begrensa kunnskapen vi har om det i dag, kunne vi fortsette å tegne et stadig mer nyansert bilde enn det jeg har gjort ovafor. Det er det ikke plass til her og nå. Jeg vil imidlertid gjøre et poeng av at det er viktig at en forskningsmessig og administrativt vier tid og midler til å kartlegge og prøve å forstå det som skjer med dette fellesskapet i øyeblikket. Her og nå er det likevel grunn til å holde fast ved at de som deltar i den nordiskspråklige samtalen, trass i de anstrengelser de må tåle, er svært positive til det faktiske språkfellesskapet vårt. I stort er det egentlig bare de finskspråklige finnene som ser det som et reelt problem, enda det på Island er noen utviklingstrekk som kan peke i samme retning. Før jeg går over til min egen vurdering av framtidsutsiktene, vil jeg kort gjøre et poeng av hvor grunn og spesiell historien til det nordiske språkfellesskapet er. Dette fellesskapet er ikke naturgitt, men betinga av bestemte historiske vilkår som jeg mener det er nyttig å ha in mente når en skal vurdere framtidsutsiktene.

Lars Vikør (1993:114f.) peker ganske riktig på at det nordiske språkfellesskapet eksisterer på tre nivå: et ideologisk, et institusjonelt og et allment for uformelle kontakter. Ingen er særlig gamle som vilkår for et språklig fellesskap ut over det historisk gitte forholdet at dansk, færøysk, islandsk, norsk og svensk alle er nordgermanske språk, og at de tre skandinaviske av dem befinner seg innafor ett og samme dialektale kontinuum.

Bevissthet om et nordisk kulturelt felleskap fantes ikke utover det historisk gitte språkslektskapet før et stykke inn på 1800-tallet. I hele det området vi kjenner som Norden i vår tid, var dansk eller svensk kommet til å dominere som skriftspråk fra mellomalderen av (med en periode med russisk i Finland), ettersom alle andre språksamfunn var underlagt enten Danmark eller Sverige politisk (i Finland en periode også Russland), og de to stormaktene i Norden låg i strid med hverandre til inn på

1800-tallet bl.a. med territoriale krav. Fordi folk flest i de underlagte områdene blei allment lese- og skrivekyndige først mot slutten av 1800-tallet, mange riktignok med spesielle leseferdigheter alt på 1700-tallet (Markussen 1990), kom deres tradisjonelle språk til å bli opprettholdt uten videre merke av det dominerende skriftspråket. Først med den framvoksende nasjonalismen og under innflytelse av romantikken fra 1800-tallet av etablerte de øvrige nordiske nasjonalspråka seg, og da i former som understrekte det særnasjonale. Da de første nasjonalt overgripende foreningene for allmenntilgjengelige, økonomiske og vitenskapelige formål etablerte seg i Norden i første halvdel av 1800-tallet, var det ikke på grunn av en nordistisk ideologi, men rett og slett fordi de nasjonale foreningene til liknende formål kjentes for små til å tjene sine formål godt nok. I første omgang gjorde de nærskyldte skandinaviske språka Skandinavia til et ideelt geografisk rom for de utvidelsene samtida kjente behov for. Men språkfellesskapet i seg sjøl blei lenge ikke gjort til gjenstand for iakttagelse eller tema. Det var skandinaviske møter for å konstituere og fremme vitenskapelige disipliner som etter tysk mønster først kom i stand, f.eks. de skandinaviske møtene for naturforskning fra 1839, for litteraturforskning fra 1843 osv. (Skautrup 1953:160; Schwach 1997). Riktignok hadde den danske språkrenseren Jens S. Sneedorff alt i 1761 foreslått at dansk og svensk skriftspråk burde lempe seg etter hverandre, og det hadde vært ei viss skandinavisk-politisk oppblomstring under de Norden-splittende Napoleonskrigene 1809–14, som blant annet henta fram Sneedorffs ideer. Beskjedne nabospråklige ordlån hadde nok også satt sitt preg på verka til enkelte danske og svenske forfattere etter 1830, og språkforskeren N. M. Petersen hadde i 1844–45 lansert tanken om å arbeide fram et felles nordisk skriftspråk (Skautrup 1953:159f.). Men noen allmenn språklig nordisme eksisterte ikke i samtida, og spirene til en politisk skandinavisme utover studentkretsene kom lite lenger enn til ganske tom retorikk så kort tid etter napoleonskrigene, der Danmark og Sverige hadde stått på hver sin side, og Danmark hadde tapt Norge til Sverige.

Etter den dansk-tyske krig om Schleswig-Holstein i 1864 var den politiske skandinavismen skadeskutt, men en kulturell skandinavisme viste seg å være etablert, en følelse av et historisk kulturelt fellesskap skapt under påtrykk av en ytre fiende. Bornholm-politikeren Lucianus Kofod gav i 1866 ut et første, men lite påakta programskrift med prinsipp som et skandinavisk språkfellesskap kunne utvikles etter (Skautrup loc.cit.), men bare på det ortografiske området fikk en spesifikt språklig skandinavisme et reelt og organisert uttrykk i umiddelbar etterkant av den dansk-tyske krigen, d.e. i det første nordiske språkmøtet, som fant sted i Stockholm i 1869. Det kom til på privat initiativ, og dets anbefalinger om noen felles ortografiske prinsipp for dansk, norsk og svensk fikk umiddelbare følger for den videre utviklinga av dansk og norsk skriftspråk, men ikke for svensk (delvis fordi den innflytelsesrike svenske språkmannen Johan Erik Rydqvist, og dermed Svenska Akademien, ikke var invitert til møtet, og Rydqvist gikk imot møtets reformforslag). Det neste nordiske møtet om felles språklige anliggender kom etter dette ikke før opptakta til det nordiske språksamarbeidet vi kjenner i dag, først med to språkhistorisk parentetiske møter om ortografiske spørsmål i København i 1937 og Oslo i 1938, der fellesnordiske synsmåter var påtakelig fraværende (Hellevik & Lundeby 1964: 105f.), men ikke for alvor før krigen var et faktum. Etter et initiativ fra den svenske professoren Elias Wessén i 1942 blei "Nämnden för svensk språkvård" etablert i 1944 (fra 1974: "Svenska språknämnden"), og den nemnda skulle, vsa. å røkte det svenske språket, uttrykkelig arbeide for nordisk språksamarbeid med sikte på å styrke det nordiske språkfellesskapet. Det var ikke minst omsynet til dette nordiske språksamarbeidet som så førte til at nasjonale språknemnder blei etablert i Norge (1952–) og Danmark (1955–). Ei særskilt finlandssvensk språknemnd var etablert alt i 1942, og ei finskspråklig nemnd kom til i 1949, og språknemnder for alle de øvrige språksamfunna i Norden er kommet til etter hvert. De siste femti åra er så ei rekke institusjoner blitt etablert for å fremme nordisk samarbeid og

samkjensle. Det er det ikke rom for å gå i detalj om her. La meg bare summarisk nevne etableringa av det parlamentarikerbaserte Nordisk råd i 1952 og det regjeringsbaserte Nordisk ministerråd i 1971, som i sin tur har initiert og gitt driftsmidler til ei rekke fellesnordiske institusjoner, hvorav Nordisk språksekretariat i Oslo (1978–1996) og Nordiska språk- och informationscenteret i Helsingfors (1980–1996) fortjener å nevnes spesielt i vår sammenheng, likens de nordiske hus på Island (1968–) og Færøyene (1983–).

Mellom det første skandinaviske språkmøtet og opptakta til det nåværende nordiske språksamarbeidet var nok en følelse av nordisk språk- og kulturfellesskap opprettholdt i visse deler av de skandinaviske samfunna. Grannespråkskunnskap fikk plass i morsmålsfaga i hvert land alt sist på 1800-tallet, og dét kom til å bli viktig for den mer allment utbredte oppfatninga at det fantes et nordisk språk- og kulturfellesskap. Foreningene Norden kom så til i 1919 og befesta gjennom sine kurs og publikasjoner denne allmenne fellesskapsoppfatninga på grasrotnivå. Se Molde (1983:155).

Men fram til institusjonaliseringa av det nordiske språksamarbeidet gjennom de nasjonale språknemndene under og etter andre verdenskrig (og til dels seinere) foregikk det nasjonale språkrøktsarbeidet i hvert land likevel på en slik måte at Norden både reint språklig og språkpolitisk til dels blei mer splitta: Nynorsken blei etablert som offisielt språk i Norge alt i 1885 og vant stadig større rom i skole og samfunnsliv ellers, liksom "det almindelige bogsprog" (> rigsmåal > bokmål) gjennomgikk endringer som gjorde at det fra ca. 1900 av ikke lenger var å rekne som dansk, og som etter hvert førte til at norsk skjønnlitteratur på det skriftspråket måtte oversettes til dansk (f.o.m. 1919). I det unge Finland har finsk hele tida vært flertallsspråket, og den stedegne svensken i landet har i åras løp måttet vike for finsken både når det gjelder sosial status og alminnelig utbredelse som morsmål. Likens har dansken de siste femti år tapt grunn på Island både når det gjelder alminnelig språkbrukskompetanse og, i det siste, når det gjelder status som

første fremmedspråk i skolen (Widmark 1996:23; jf. Ingvarsdóttir 1996:43). Men forskjellene mellom de ulike nordiske språkkulturene er ikke bare knytt til det språklig-formelle. Også mer eller mindre subtile mentalitetsforskjeller de nordiske land imellom har hatt og har fortsatt betydning for hvor samkjørt og effektivt et nordisk språksamarbeid har kunnet være. Noen av de nordiske språksamfunna, f.eks. det islandske og det norske, har således vært mer reguleringsivrige for å oppnå bestemte språkpolitiske mål som har vært ansett som gode, enn andre, f.eks. det danske. Forlagsdirektøren og dansk-professoren Jørn Lund har i en slik sammenheng karakterisert Norge som Nordens moralske over-jeg (Lund 1989:10, 1990:102), et samfunn med mye moralisering og med stor og utbredt tru på kollektiv holdningsdanning og grensesetting, mens hans danske brødre og søstre på si side synes å være lite prega av moralisering og kultur- og språkpolitisk purisme, ja, nærmest har en avslappa, litt resignert tilbakelenthet i kulturpolitiske verdispørsmål, som gjør deres samfunn til litt av et "fristed" for samvittighetsredne norske sjeler. Og generalsekretæren i Fondet for dansk-norsk samarbeid, Per Ivar Vaagland, har gjort et poeng av at det svenske samfunnet den dag i dag skiller seg fra det danske og norske ved å være mer sentral- og østeuropeisk orientert, slik at de sistnevntes oppmerksomhet overfor Sverige og svensk ikke blir likeverdig besvart av svensk oppmerksomhet overfor det danske og det norske (enda Norge utvilsomt har posisjonert seg tydeligere i svensk bevissthet de siste par tiåra). Denne østorienteringa i Sverige kan det være vanskelig for danske og norske helt å fatte rekkevidden av. På det litteraturpsykologiske og -sosiologiske området er det også forskjeller. I Norge produseres det kontinuerlig store leksika som selges som varmt hvetebrød og gir sine forlag store fortjenester. En slik appetitt på encyclopedisk kunnskap lar seg ikke spore i nabolanda. I Danmark og Sverige er det ikke noe mar-ked for skandinavisk grannelandslitteratur på originalspråket. Viktige deler av norsk skjønnlitteratur selges også lite i oversettelse i Sverige, en del mer i Danmark.

Men i Norge er det et betydelig marked for dansk og svensk skjønnlitteratur både i original og omsatt språkdrakt. Det fins i tillegg mer subtile forskjeller i den livsverdenen de ulike nasjonale litteraturene formidler. Alt i 1920- og 30-åra fant entusiastiske forleggere av barne- og ungdomslitteratur i Norge (Windju Simonsens Forlag) at enkelte bestselgende ungdomsbøker i Danmark var uoversettelige til norsk – av innholdsmessige grunner. Det var slike allmennkulturelle, ikke språklige, grunner til at f.eks. den danske gutteboka *Paw* (1918) av suksessforfatteren Torry Gredsted forblei uoversatt til norsk helt til 1946, enda den for lengst var omsatt til svensk, tysk, fransk og andre språk og solgt i over 700 000 eksemplari i Danmark (Romøren u.a.). – Det skal i denne forbindelsen også nevnes at de nasjonale morsmålsfaga i de tre skandinaviske lands skoler skiller seg fra hverandre på viktige måter, enda mye også er likt, likens i lærerutdanninga og ved universiteta i de tre landa.

La oss likevel samle oppmerksomheta om et særlig viktig vilkår for det nordiske språkfellesskapet på det ideologiske og institusjonelle planet. Legg merke til tidspunkta for initiativa til å institusjonalisere det nordiske språksamarbeidet: rett etter den dansk-tyske krigen; rett etter den første verdenskrigen, da Finland også etablerte seg som egen stat; og under og etter den andre verdenskrigen, da Island gjorde det samme. Poenget i denne sammenhengen er at både følelsen av et skandinavisk og etter hvert et nordisk samhold og kulturfellesskap og initiativa til å institusjonalisere arbeidet for å utvikle og opprettholde dette samholdet og fellesskapet springer ut av en følelse av å være trua. Både på det ideologiske og det institusjonelle planet er det nordiske samarbeidet på det språklige så vel som på ei rekke andre politiske områder kommet i stand for å verne Norden mot trusler utafra (Molde 1983:154). Truslene har manifestert seg militært; deler av det nordiske området har vært hærtatt. I dag står Norden igjen overfor en splittende trussel, denne gangen ikke militær, men økonomisk-politisk. Det er internasjonaliseringa av våre nasjonale økonomier og

især dens nære manifestering i EU jeg tenker på. Det felles vernet av de nordiske land som det nordiske samarbeidet de siste 50 år er uttrykk for, og som det nordiske språkfelleskapet har vært et bærende element i, har ikke minst bestått i ei stadig utbygd samordning av nærings- og arbeidslivet i Norden med alt det innebærer av felles arbeidsmarked, samordna trygdestell osv., passfrihet og nedbygde grenser mellom de nordiske landa. Ei forutsetning for denne utbygginga av Norden som et stadig mer felles nærings-, sosial- og kulturpolitisk rom, har vært de enkelte lands stabile og svært like politiske situasjon med en sosialdemokratisk ideologi og blandingsøkonomi som hovedmerke og med stor grad av felles historie og kultur tvers igjen- nom det som særmerker det enkelte land.

De nordiske lands ulike relasjoner til EU kan naturligvis ikke sammenliknes med de militære overgrepa og truslene som Norden har vært utsatt for tidligere. De var så klare og brutale. Derfor blei de møtt med en brei, samlende fellesskapsfølelse og motstand på så mange måter, ikke minst språk- og kulturpoli- tisk. Den økonomisk-politiske trusselen om splittelse som vi står overfor nå, er mindre tydelig. EU og det enkelte lands demo- kratisk valgte medlemskap og gradvise integrering i EUs øko- nomiske og politiske system framstår ikke som noe klart over- grep for enhver, men like mye som en politisk mulighet til å oppnå bestemte mål (f.eks. større sikkerhetspolitisk trygghet og økt materiell velstand) som en trussel (især mot mer immate- rielle verdier som sjølstyre, kulturarv o.l.). Likevel ser vitterlig betydelige deler av de nordiske lands befolkninger en trussel i den aktuelle situasjonen. Det gjelder både i de land som er medlem av EU, og i de som ikke er det. Men trusselbildet er altså ikke klart, desto mindre som ei rekke konkrete politiske vedtak og tiltak innafør EU likner slike som har karakterisert det konkrete nordiske samarbeidet etter andre verdenskrig: økonomisk og politisk integrering over landegrensene gjennom nedbygging av de nasjonale grensene for det som kan fremme et felles marked og samordning av viktige produktivitetstrem- mende faktorer som forskning og utdanning. At dette er virke-

midler som, liksom i det nordiske samarbeidet, ses som vern mot sikkerhetspolitiske trusler, er åpenbart for enkelte lands vedkommende, av de nordiske framfor alt Finland. EUs ideologi har inneholdt tryggingspolitiske mål fra starten av, men ikke som i den nordistiske mot trusler utafra så mye som mot trusler innafra, slik vi kjenner det så altfor godt i historiske spenningsforhold mellom enkelte medlemsland som f.eks. Tyskland og Frankrike. For mange andre i EU/EØS-området og dets oppland er imidlertid de overnasjonalt integrerte markeds- og produktivitetsfremmende tiltaka blitt mål i seg sjøl. Den politiske og økonomiske samordninga og integreringa over landegrensene i det nordiske samarbeidet etter 1945 – som har brukt og styrka et langt på veg historisk gitt språkfellsskap for formål som til å begynne med har vært trygging av de nordiske land, men som nok etter hvert mer og mer har kommet til å se sine virkemidler som mål i seg sjøl – og den tilsvarende samordninga og integreringa i EEC-/EF-/EU-området fra 1957 av, har altså mange slående fellestrekk. Men i EU mangler den store graden av historisk og kulturelt fellsskap som enkeltmennesker i hvert land kan kjenne seg igjen i og bygge en felles identitet på, slik tilfellet har vært og er i det nordiske området. Og den dominerende politiske ideologien i EU er en annen enn den overveiende sosialdemokratiske som har dominert og forma det nordiske samarbeidet: en radikal økonomisk liberalisme. Men også politikken i det nordiske samarbeidet er blitt stadig mer liberalisme-tolerant i seinere år, for ikke å si liberalisme-orientert. Og denne økonomiske liberalismen, som i praksis er altdominerendē i EU/EØS-området, og som har gjort de økonomisk-politiske tiltaka for økt overnasjonal integrering til mål i seg sjøl, har som forutsetning ei radikal endring i sivilisasjonsforma i vår del av verden som jeg mener svekker mulighetene til å opprettholde både en allmenn følelse av nordisk enhet og institusjoner til forsvar for det nordiske språk- og kulturfellsskapet og det språklige og kulturelle mangfoldet som ellers, mer enn noe annet, karakteriserer Europa. Med det er jeg

kommet til vurderinga mi av forholdet mellom de nordiske språksamfunna og EU og især av framtidsutsiktene for det nordiske språkfelleskapet i et EU-perspektiv.

Det skulle være unødvendig å bruke mange ord på å godtgjøre at EU har ei genuin interesse av å forstå det nordiske samarbeidet og det nordiske språkfelleskapets rolle i den forbindelse. Representanter for EU taler for tida mye og gjerne om det kulturelle og ikke minst det språklige mangfoldet som Europas sjel og særmerke. Stundom kan det unektelig høres ut som rituelle retoriske figurer, men det er ingen grunn til å tvile på at det i EU er både politiske krefter og enkeltaktører som fullt og helt mener nettopp det, og som legger vekt på tiltak som kan verne nettopp dette mangfoldet, ikke ved å vise det musealt for spesielt interesserte, men ved å ta det i bruk i det levende samfunnslivet for så mange formål som mulig. De ser at det nordiske språkfelleskapet har fungert og fungerer ved at ulike lands og språksamfunns representanter samhandler ved hjelp av en mangespråklig *delkompetanse*, der de fleste har kunnet bruke sitt eget morsmål når de taler, og alle har måttet forstå et annet, ja, i regelen flere andre språk enn sitt eget. Skulle alle ha tilnærma full flerspråklig kompetanse i alle impliserte språk, ville det nordiske samarbeidet ikke ha fungert uten det svære og dyre tolke- og omsetningsapparatet som EU nå sliter med. Det tolkes og omsettes der mellom 11 ulike offisielle språk. Det gir 110 ulike tolkeretninger. I ikke altfor fjern framtid kommer et ukjent antall nye medlemsland til, denne gangen fra det østlige Europa med ei lang rekke nye språk og språktyper. Den nye dagsordenen for ei slik EU-utviding (*Agenda 2000*) vil innebære minst fem nye språk og med det gi 240 tolkeretninger pr møte. Det vil si *offisielle* møter. Mange møter er uoffisielle: de viktige lunsjmøtene, for eksempel, og talløse gruppemøter for ulike formål. Der er ingen tolker. Da gjelder det å være språkmechtig for den som vil gjøre seg gjeldende, og det favoriserer politikertyper som på viktige måter går på demokratiet løs. Altså blir det viktig å gjøre det som må til for å utvikle størst mulig flerspråklig

kompetanse innafør EU-området. Men den maksimale fremmedspråklige kompetanse hos den enkelte som tradisjonelt og fortsatt er målet for skolenes, høgskolenes og universitetas fremmedspråksundervisning, tar for lang tid og koster for mye å utvikle, og den setter ganske snevre grenser for hvor mange språk den enkelte kan tilegne seg. Dermed blir utvikling av en flerspråklig *delkompetanse* et tiltalende mål, i prinsippet slik den har fungert i det nordiske språkfellesskapet, der den enkelte ikke skal bruke så mye tid på å tilegne seg produktive ferdigheter i så mange andre språk enn sitt eget, men der det fremste målet er god reseptiv kompetanse i så mange fremmedspråk som mulig, minst to, gjerne flere utenom sitt eget morsmål. Jeg har for lengst hørt fremmedspråkspedagogenes nyanserte innvendinger mot ei slik oppsplitting av språklig kompetanse: Kan reseptiv kompetanse i et helt fremmed språk, ikke bare i et nærskyldt nabospråk som tilfellet er for mange i det nordiske språkfellesskapet, drives svært langt uten å følges av en produktiv kompetanse? Den viktige kulturkunnskapen som uløselig knytter seg til fremmedspråkskompetanse, kan vel f.eks. neppe reduseres noe om det bare er evna til å forstå fremmed språkbruk som skal utvikles? Den kjente tyske germanisten og sosiolingvisten Ulrich Ammon er også mellom dem som – bl.a. med referanse til empiriske studier – ser slik ”reseptiv flerspråklighet” som svært lite realistisk i Europa utenom nettopp Norden. Han ser engelsk som Europas eneste virkelige *lingua franca* i framtidige multilaterale kommunikasjonssituasjoner, andre fremmedspråk hovedsakelig bare i bestemte bilaterale situasjoner (Ammon 1997:30-33). Utbredt individuell trespråklighet er riktignok etter hans syn ei forutsetning for at andre språk enn engelsk skal kunne bestå i internasjonal kommunikasjon i Europa på lengre sikt, og den erkjennelsen kan være et sjølstendig motiv for EU til å fremme et slikt mål. Men samtidig holder han det for å være oppnåelig bare for visse mindre språksamfunn og land med etablert offisiell flerspråklighet, der mange allerede er trespråklige, ikke for store språksamfunn som det tyske, franske, spanske, italienske eller engelske, der

bare 6–7 % har en viss kompetanse i tre språk i dag (op.cit.: 32). Det er det likevel ikke vår sak å drøfte her. EU har uansett satt utvikling av slik flerspråklig delkompetanse på sin dagsorden (CEL/ELC 1997). Det sier seg sjøl at det nordiske språkfellesskapet er interessant for EU i den forbindelsen.

Slik jeg ser det, er imidlertid de politiske kreftene og aktørene i EU som virkelig har omsorg for det språklig-kulturelle mangfoldet i EU og Europa for øvrig, ikke representative for de virkelig formende kreftene i EU, for den saks skyld heller ikke for sterke krefter utafor EU. Dét er nemlig noen sterkt ensrettende og uniformerende krefter som ser med misbilligelse på alt som står i vegen for en så effektiv liberalistisk-økonomisk produksjon og markedsutveksling som mulig. Det kan være greitt med et avgrensa, stereotypisert innslag av det lovpriste europeiske kultur mangfoldet så lenge det kan bringes til å tjene disse formåla, men ikke utover det, ikke det som på noe vis kan oppfattes som u- eller motproduktivt, som ikke kaster av seg mer enn det koster. Det er dette radikale liberalistisk-økonomiske effektivitetsjaget som gjør at EU allerede lever med stadig flere millioner mennesker i stadig djupere fattigdom og utstøting av arbeidsfellesskapet og ikke greier å etablere en anstendig sosialpolitikk med vekt på allmennmenneskelige livsverdier som nødvendigvis må koste noe. *Der sosial- og kulturpolitiske formål kommer i konflikt med liberalistisk-økonomiske formål, er det støtt de siste som vinner i EU.* Praktisk-politisk tilkortkommenhet overfor sjøl de mest sentrale tiltaksbehov for menneskeverd og immaterielle livsverdier har brakt både de kultur- og sosialpolitisk engasjerte aktørene i EU-systemet og uavhengige organisasjoner for slike formål til fortvilelse. EU-kommisjonen vendte seg f.eks. i 1995 for første gang til kirkene for få hjelp til løsninger i denne sammenhengen. Men tilmed kirkas engasjement har så langt hatt liten effekt. Enkeltpersoner i EU-kommisjonen med kristen bakgrunn må i regelen bøye seg for høgrøsta liberale toneganger, og generalsekretær Hermann Ecking i den europeiske avdelinga av den katolske kirkas internasjonale hjelpeorganisasjon, Caritas

Europa, er ikke optimistisk for framtida: "Allt färre tjänstemän i kommissionen har en värdeorientering. Den neoliberaler tendensen tar över. Politikerna är mycket återhållsamma (...). Jag ser snarare vårt arbete som en nagel i ögat, en provokation, fast hovsamt formulerad", sier han (Thorell 1997). Når den liberalistisk-økonomiske ideologien i EU er så dominerende og nådeløs at tilmed engasjerte, sentralt plasserte EU-politikere og vel etablerte og ellers innflytelsesrike institusjoner og organisasjoner kjenner seg rådløse sjøl overfor de mest elementære menneskelige verdier når de ikke er målrasjonelle for næringspolitisk effektivitet, kan vi da vente at det er større romslighet overfor tilsvarende ikke-profitabel politikk på det kulturpolitiske området? Jeg tror ikke det. Så seint som i juli i år fant den danske og den finske kulturministeren og kanselliråden for EU-saker i det svenske kulturdepartementet det på sin plass å beklage EUs kulturpolitikk: EU har tre kulturprogram, Kaleidoscope (som gjelder allmenn kulturstøtte), Ariane (for omsetting og litteratur) og Rafael (som gjelder kulturarven), som det har tatt to år å forhandle fram prinsipiell enighet om. Det språklige mangfoldet hører til kulturarven, og et flertall i både EU-kommisjonen og EU-parlamentet vil ha et program som Rafael til støtte for den. Men politikerne greier ikke å bli enige om hva det skal koste, og ett medlemsland vil ikke ha programmet i det hele tatt. Dermed kan det ikke gjennomføres. Og den såkalte "Amsterdam-traktaten" fra i år har bare én egen kulturartikkel (artikkel 128), som nok en gang understreker at det skal tas omsyn til det kulturelle mangfoldet i Europa. Men ellers skjer det ikke noe på området, og i praksis ser det ikke ut til å være mulig å komme med nye program eller forlenge de gamle. Det beklager de nordiske medlemslandas kulturministre/-departement (Skjævesland 1997). Men hva nytter det?

Og hvordan skal vi forstå ønsket på mer språkpolitisk hold om en utvida flerspråklig delkompetanse i befolkningene? Under det vitenskapelige samarbeidsprogrammet Socrates-Erasmus som er etablert i EU/EØS-området, blei det i september 1996 etablert et treårig tematisk nettverksprosjekt på språk-

området, der jeg sjøl har sete i en såkalt vitenskapskomité for å utrede mulighetene til å utbre flerspråklig (del)kompetanse i EU/EØS-området og dets nærområder med særlig henblikk på "the less widely used and less taught languages". Tanken går uvegerlig hen til støtteorganisasjonen for minoritetsspråka i EU-området, kontoret for såkalt "lesser used languages", som har sete i Dublin og mottar en viss, skjønt ganske beskjeden økonomisk støtte fra EU (Randen 1994:35). De elleve offisielle språka i EU er som kjent bare noen av alle dem som fins der. Over 60 ulike språk fins det i EU-området, og de ikke-offisielle er morsmål til om lag hver sjette EU-borger. Blant dem er det noen som teller langt flere brukere enn enkelte av de offisielle EU-språka, f.eks. katalansk, mens flere har langt færre brukere og enkelte står overfor en reell mulighet for å dø ut. Alle er noens morsmål og hjertespråk. Alle er i si form, sin bruk og sin tradisjon bærere av særegne livsverdier og vitnemål om måter å leve på. De er alle like viktige som kulturbærere og -formidlere; ingen er mer umistelige enn andre som del av det festtale-ombruste europeiske kulturmangfoldet. Språkdøden er reell i vår tid. Akkurat nå dør ca. halvparten av verdens språk ut, ytterligere 40 % står i fare for å forsvinne innafor et hundreårsperspektiv om ikke noe effektivt gjøres for å motvirke det. Mange av Europas, også EUs, språk er i faresonen (Wiggen 1995b, 1996a, 1997). Kunne det språkpolitiske ønsket i EU om større flerspråklig kompetanse hos enhver, ikke minst med tanke på de mindre utbredte og underviste språka, realiseres for å verne og styrke de mange utsatte språksamfunna, ville det være et tegn på at den liberalistiske markedspolitikken jeg nettopp har skisserte karakteren av, lar seg balansere av et praktisk-politisk omsyn til visse immaterielle livsverdier. Dessverre trur jeg ikke vi skal vente at det er slik. Vi som er i en eller annen posisjon til å sette vårt preg på det faglige grunnlaget for politikken, kan gjøre det som er mulig for å få det til; men i den vitenskapskomitéen jeg sitter i, fikk jeg fort klar beskjed om at den politiske intensjonen i første rekke var å utbre ferdigheter i de av de elleve offisielle EU-språka (+ irsk,

luxemburgsk og EØS-språka islandsk og norsk) som få kan, og som det er få læresteder for i EU. De mange regionalspråka og minoritetsspråka har ikke førsteprioritet, og de store innvandrerspråka står i praksis ikke på dagsordenen, sjøl om de alle nevnes omsynsfullt i programerklæringer. Men hovedspråka i de østeuropeiske søkerlanda til EU og i EUs viktigste handelsmarkeder utafor Europa gjør det.

Slik jeg ser det, er det liten tvil om at tiltaka for å øke flerspråklig kompetanse i EU er motivert av markedsliberalistiske behov. Det kommer enda tydeligere fram av at nettverksprosjektet for å kartlegge vilkår og foreslå tiltak for den omtalte flerspråkligheta nå er lagt administrativt inn under et europeisk språkråd som blei oppretta i Lille 4. juli i år. Det er et helt annet slags språkråd enn vi kjenner fra våre nordiske land, riktignok i første omgang utgått fra og sammensatt av representanter fra ulike europeiske universitet, men med åpning for seinere å inkludere representanter fra privat næringsliv og offentlig administrasjon, med det uttalte formål å yte språkpolitiske tjenester for nyttige praktiske formål, næringsliv og offentlig administrasjon, altså innretta på mer eller mindre kortsiktige politiske behov og ønsker (CEL/ELC 1997; Mackiewicz 1997). Med konsentrasjon om (noen av) de offisielle EU-språka kan et slikt språkråd i realiteten komme til å bidra til språklig ensretting i EU/EØS-området. Da tenker jeg ikke på den tendensen til ensretting som alt foregår i EU, og som på administrativt hold innebærer et ønske om å redusere de eksisterende arbeidsspråka til fransk og engelsk, et ønske som møter forståelse, men ennå ikke har åpenlyst flertall blant EU-politikerne (Ammon *et al.* 1991). Dén ensrettinga kan dette språkrådet kanskje bremse noe på ved å legge til rette for effektiv bruk av de mindre utbredte av de offisielle språka. Jeg tenker mer på det forholdet at det er ei grense for hvor mange ulike språk en kan avkreve europeisk ungdom kompetanse i – sjøl delkompetanse – gjennom obligatoriske krav om å lære minst tre språk i skolene og ved å stimulere universiteta til å bruke sin kapasitet til å etablere studietilbud i flere av de offisielle EU-språka, slik at rommet for å

fremme virkningsfulle undervisningstilbud og læringsmuligheter for Europas mange regional- og minoritetsspråk dermed trulig blir enda mindre enn i dag. For meg ser det altså ut til at hele den store innsatsen av akademisk kunnskaps- og tankekraft som nå settes inn for å fremme læring av såkalt lite utbredte språk i EU/EØS-området, ikke skjer med primær bekymring for de virkelig utsatte språkkulturene i Europa og deres språkbrukere, og dermed for Europas flerspråklige rikdom, men i første rekke for å jamne vegen for EUs næringsliberalisme. Jf. vår tids og kulturs massive og stadig økende bruk av vitenskapelige ressurser som produktivkraft for næringspolitisk og konsumentkulturell konkurranse, en statsforvaltnings- og markeds-kolonisering av "det sivile samfunn" (d.e. rommet for offentlig ordskifte, frivillige organisasjoner, sosiale bevegelser, massemedier, kunst, vitenskap og livssyn) som innebærer at universitet og høyskoler søkes omgjort til markedsregulerte kunnskapsbedrifter (Kalleberg 1997). Tilrettelegginga for nettopp det i våre hjemlige reformer av forskningsfinansierings- og høyskole-/universitetssystemet (Wiggen 1996b:305) og OECDs kritikk av at det likevel ikke er tilstrekkelig for Norges vedkommende (Magnus 1997), er talende uttrykk for denne utviklinga i Norden. Det er ei utvikling som i høg grad bekymrer ledende vitenskapsfilosofer (f.eks. von Wright 1991:126f.) så vel som samfunns- og rettsfilosofer (f.eks. Habermas 1992a:427f., 443f., 449f., 466f., 532-36; 1992b:452f.; jf. Outhwaite 1994:170-77). – Slik oppfatter jeg altså den reelle og bare delvis skjulte agendaen for det nye europeiske språkrådet, trass i at programerklæringa for det også inneholder de sedvanlige generelle godorda om Europas regional- og minoritetsspråk.

Så mye om EUs språkpolitikk, enten den er bevisst og uttalt eller overlatt til markedskreftene. Hva så med framtidsutsiktene for det nordiske språkfelleskapet i ei tid der EU på ulikt vis setter viktige deler av den politiske dagsordenen også for de nordiske landa?

Det er ingen grunn til å tru at EU på noe institusjonelt vis vil sette seg imot at det nordiske språkfelleskapet opprettholdes.

Tvert om, hele den nordiske samarbeidsmodellen, inkludert det spesielle språkfellesskapet som har karakterisert det de siste halvt hundre år, er noe EU finner interessant å dra lærdom av. Interesse for å utrede mulighetene for økt flerspråklig delkompetanse med vekt på fremmedspråksforståing er et eksempel på det. Likevel er det åpenbart for meg at både EU i seg sjøl og de enkelte nordiske lands ulike forhold til EU innebærer en alvorlig belastning på det nordiske språkfellesskapet, i første omgang på det ideologiske og institusjonelle nivået, på lengre sikt også på grasrotnivået.

Hva er det med EU i seg sjøl som truer språkfellesskapet vårt? Jeg har alt så vidt antyda det: Det er sjølve den *sivilisasjonsforma* som EU mer enn noen annen politisk konstruksjon representerer og befester i vår del av verden, ei sivilisasjonsform som tok til å omforme både samfunnsverdier og den enkeltes livsfølelse og livsoppfatning i hele den vestlige verden alt før den andre verdenskrigen (se Skard 1985:25; Wiggen 1993:36f.), og som nå utfordrer, truer og dreper tradisjonelle kulturer globalt (Wurm 1991; Hale 1992; Wiggen 1996a:146–151). Det er en *massekultur* med kommersialisme og forbrukermentalitet som særkjenne, og den ytrer seg i ei stadig økende likeretting i stadig flere deler av samfunna våre: urbanisering og overgang fra primærnæringsøkonomi til industri- og tjenesteytingsøkonomi, mekanisering, automatisering, standardisering og kulturell uniformering, i det hele tatt: ei strømlinjeforming av vare- og tjenesteproduksjon for så effektiv konsumpsjon som mulig. Det som i utgangspunktet var tenkt som midler til mer ideelle mål: fattigdomsutryddelse, et verdig menneskeliv for den enkelte og ei solidarisk samfunnsutvikling, er mer og mer blitt mål i seg sjøl: Mer og mer effektivt og krevede arbeid for den som kan, så det kan produseres og selges mer, så vi kan tjene mer, så vi kan kjøpe og forbruke mer, så markedet kan vokse, så det kan produseres og tjenes mer osv. osv. i en stadig mer andpusten og grådig materiell runddans for å tilfredsstille den enkeltes mest ureflekterte lyster og impulser og mer og mer kunstig skapte behov. De som faller utafør

denne forbrukerkarusellen, er uproduktive og aktes som nevnt lite i denne sivilisasjonsforma. De blir de nye fattige. Ordet solidaritet taper verdi, innhold og bruksrett i den politiske diskursen. Tilmed de store folkerørslene, framfor alt arbeiderbevegelsen, som fra begynnelsen av har hatt ideelle mål og perspektiv langt utover striden for dagens tarv, er langt på veg absorbert og innpassa i denne sivilisasjonsforma. Den industrielle masseproduksjonen og kommersialismen har økt den materielle levestandarden til de fleste, og den materielle velstandsutviklinga i etterkrigstida har i det store og hele gjort småborgere av både bygdefolk og proletarer, og da, skriver Harvard-nordisten og sosiolingvisten Einar Haugen (1966: 244) ”kan en ikke vente at appeller om å berge folkekulturen skal ha for stor virkning”. For den stadig mer internasjonalt kommersialiserte massekulturen – som EU med sin gjennomgripende liberalistisk-økonomiske politikk er det fremste organiserte uttrykket for i vårt nærrområde, både i sin grunnleggende intensjon og i sin ubønhørlige funksjon, og trass i alle andre og gode intensjoner som er investert i denne politiske unionen – er i regelen ”tilpasset den laveste fellesnevner i folket” (Haugen 1966:243), den griper helt inn i intimsfæren til den enkelte og preger hans og hennes verdier og identiteter, drømmer, lyster. Ja, ”overfor konsumenter opphører enhver mulighet til intellektuell virksomhet”, spissformulerer den norske forfatteren Dag Solstad seg (1997). I konsumentkulturen er det liten eller ingen plass til å verne eller fremme ideelle mål som strekker seg utover umiddelbar behovstilfredsstillelse og åpenbar egeninteresse, f.eks. opprettholdelse av kommersielt ineffektive språkkulturer og av tradisjonelle immaterielle verdier som sær- eller motkulturelle identitetshandlinger som ikke kan omreknes i materiell profitt, og som kan oppleves som unødvendig slitsomme. Det nordiske språkfellesskapet, liksom de fleste nasjonale, regionale og lokale kultur- og språkpolitiske bevegelser i de nordiske landa, er sprunget ut av slike ideelle formål, og den nordistiske ideologien, liksom det ideelle engasjementet som har skapt og båret oppe interessa for mange slags nasjonale og lokale kultur-

ytringer, står nå i fare for å bli marginalisert og kvalt av forbrukersivilisasjonens appell til individuell materiell tilfredsstillelse og havesjuka, som EU er den mektigste politiske eksponenten og tilretteleggeren for i Europa, men som samtidig går langt utover EU som den mest kulturnivellerende og ikke minst språkdrepende krafta på kloden i dag.

Den kulturelle sentraliserings- og nivelleringsmakta som den nye sivilisasjonsforma innebærer og utøver (se mer om det i Nordisk språksekretariat (1985) når det gjelder de nordiske samfunna spesielt), vil naturlig nok mobilisere motkrefter. Det kan i første omgang se ut som et paradoks at det i hele nedslagsfeltet for den nye sivilisasjonsforma jeg har omtalt, ikke minst i EU/EØS-området, har vokst fram betydelige reaksjoner til vern og styrking av nasjonale, regionale og lokale kulturer, ikke minst av språk og språkkulturer. Det gjelder sannelig ikke bare de mest utsatte språkkulturene. Tilmed sjøltrygge språksamfunn som til nylig ikke har sett noe behov for aktivt forsvar, gjør det nå: Frankrike fikk grunnlovsfesta at fransk var rikets språk først i 1992 (lov nr. 92-554 av 25. juni 1992), og landets parlament vedtok i 1994 ei rekke lover til forsvar av fransken mot den kommersialiserte anglo-amerikanske språkbruken som oppfattes som en trussel mot den (Girard, Lyche & Mellingen 1994). I Norden har de fremste språkpolitiske aktørene i det mest sjøltrygge landet, Sverige, de seineste åra advart mot det domenetap for svensk som alt finner sted i flere sektorer av samfunnslivet, og slått til lyd for en mer bevisst nasjonal språkpolitikk til forsvar for svensken (Teleman 1992; Teleman & Westman 1997). Norge har lang tradisjon for en slik språkpolitikk, og der har spørsmålet om domenetap for norsk alt lenge stått på dagsordenen (Venås 1993), og skiftende regjeringer og storting har støtta Norsk språkråds arbeid for å opprettholde respekten for og bruken av norsk og motvirke den anglo-amerikansken som bereder grunnen for og følger med den internasjonalt ekspanderende kommersialismen på stadig flere samfunnsområder, særlig overfor de mest påvirkelige målgruppene for konsumentpresset, de unge. For regional- og minoritets-

språka i Norden er faren for språkdød reell, likens for majoritetsspråk med få språkbrukere, som færøysk og islandsk, og faglige initiativ er tatt for å vekke til politisk bevissthet om de kulturverdiene som står i fare, og tiltak en kan møte nivel-
leringstrusselen med (Wiggen 1995b, 1996a, 1997; Haraldsson 1996; Rögnavaldsson 1997). Bevegelser til forsvar av lokale, regionale og nasjonale språk- og dialektkulturer finner en som nevnt i store deler av det kontinentale EU-området, og de lar seg alle best forstå som *reaksjoner* på det som er *hovedtenden-*
sen i det store økonomiske samarbeidsområdet: språklig-kultu-
rell sentralisering og et vedvarende press på det europeiske (språk-)kulturelle mangfoldet (se Ammon *et al.* 1991). Person-
lig har jeg stor sympati for disse reaksjonene og har sjøl deltatt aktivt i dem i Norge og Norden, men jeg er redd det er å inve-
stere urealistiske og fromme håp i dem om en trur at de i det lange løp og på rein vilje og trass skal kunne seire over de kraf-
tige kulturnivelleringskreftene som uvegerlig følger den inter-
nasjonale konsumentcivilisasjonen i og utafør EU uten at sjølve denne sivilisasjonstypen kommer i støpeskeia. Slik er jeg dess-
verre pessimist.

På 1990-tallet kjenner altså språkpolitisk ansvarlige personer og institusjoner i de fleste nordiske språksamfunna seg uroa og til dels trua av de språklige følgene av europeiseringa og globa-
liseringa av økonomi og politikk, og de kan peke på konkrete utviklingstrekk som underbygger denne følelsen: Det mange-
årige fellesnordiske arbeidet med å (om)formulere lov- og reglementstekster til et så enkelt og allment forståelig dansk, norsk, svensk osv. som mulig er på kollisjonskurs med et hav av EU-/EØS-tekster av samme sjanger som etter fransk lovtekst-
mønster er radikalt vesensforskjellig, især i syntaksen og tekst-
grammatikken, og vanskelig forståelig tilmed for fagfolk uten-
om juristlingvistene i EU. Etter tjue års medlemskap i EU rap-
porterer språkforskerne Haberland & Henriksen (1991; jf. Haberland 1993) om at dansk oppfattes som "sand i maskineriet" i EU, og danske EU-embetsfolk måtte i 1992 strammes opp av sin statsminister til å bruke dansk og kreve

dansk brukt (Wiggen 1994). Så ivrig var den daværende svenske forhandlingsdelegasjonen til EU at den i 1991 var villig til å avstå fra krav om at svensk skulle være offisielt språk om landet kom inn i EU, noe det 38. nordiske språkmøtet i Reykjavík vedtok en protestuttalelse imot (Norsk språkråd 1992:54f.; Wiggen 1996a:168), og liksom unionstraktaten ikke forelå på dansk da den blei vedtatt i Maastricht i 1991, var den omfattende EØS-avtalen med EU ikke fullt ut omsatt til norsk da Stortinget ratifiserte den i 1993; det som var omsatt, var dessuten omsatt bare til bokmål (Randen 1994:32, 71, 85; Wiggen 1994). Etter sin inntreden i EU har både politikere og språkkyndige i Finland og Sverige reagert negativt på den språklige kvaliteten i EU-tekster som er omsatt til hhv. finsk og svensk. Således var den finske undervisningsministeren alt sommeren 1995 "bekymrad över att de direktiv som var översatta till finska var så svårbegripliga" (Nordisk språksekretariat 1995), og den svenske docenten Olle Josephson (1997) reagerer på en så dårlig svensk språkbruk fra EU-organ at han spør om det beint fram er språkforakt i EU. I mange av de enkelte lands reaksjoner av denne typen finner vi at det er hjelp å finne i de erfaringene og den kompetansen som fins i det nordiske språkfellesskapet og dets institusjonelle språksamarbeidsorgan, f.eks. i det finske tilfellet jeg nettopp har nevnt (*loc.cit.*). Den hittil grundigste beskrivelsen og vurderinga av Nordens språk i EUs Europa, som Dag Finn Simonsen med midler fra Nordisk ministerråd sluttførte i ei bok med den tittelen ved utgangen av 1995 (Simonsen 1996), munner da også ut i konklusjoner og anbefalinger som investerer mye grunnlagt håp om å opprettholde de nasjonale og fellesnordiske språkkulturene gjennom et intensivt, målretta fellesnordisk språkarbeid, både når det gjelder korpus- og statusplanlegging av de enkelte språk, og når det gjelder samordning av ressurser, faglig kapasitet og språkpolitisk handling. Men skal en slik dugnad for det nordiske språkfellesskapet lykkes, mener jeg at EU-politikkens liberalistiske hovedkarakter

må erkjennes klarere og mer allment som den språkspiltende og kulturnivellerende trusselen den er også for oss i Norden.

Oppfordringa til å satse slik på det nordiske språkfellesskapet på institusjonelt nivå, ikke minst med flere nye oppgaver anbefalt lagt til Nordisk språksekretariat i Oslo og Nordiska språk- och informationscenteret i Helsingfors, skyldes vel å merke ikke bare det *ytre* presset på den nordiske språkkulturen, men òg de klare tendensene *innad* i Norden til at språkfellesskapet er ideologisk og praktisk svekka. Statsvitere (f.eks. Hagtvet 1995) så vel som språkpolitikere og språksosiologer har lagt vekt på det i nokså nedslående, skjønt ikke oppgitte vurderinger av framtidens nordisme. Her er det ikke plass til å nevne mer enn noen få eksempel: Ei allerede svak oppslutning i det finskspråklige Finland om å lære svensk i skolen og å bruke svensk i samfunnslivet ellers er opplagt blitt ytterligere svekka med Finlands inntreden i EU. Sverige er ikke lenger så viktig som før som markedsveg vestover, enda landet fortsatt er en viktig handelspartner, for nå åpner det seg enda mer effektive markedsveger direkte til og gjennom hele EU-området, og i EU får de finskspråklige finnene bruke sitt morsmål fritt slik andre EU-aktører kan bruke sine språk, og ellers ty til verdensspråket engelsk som *lingua franca* når det trengs. Alt dette gjør at stadig flere finskspråklige finner føler at de kan opptre med større likeverd, sjøltrygghet og tyngde med bruk av finsk og engelsk i EU enn de kan med bruk av svensk innafor det nordiske språkfellesskapet. Det sier seg sjøl at slike erfaringer svekker lojaliteten overfor det nordiske språkfellesskapet, enda ansvarlige finske politikere ennå kjenner seg forplikta til å utstede verbale forsikringer om fortsatt støtte til det nordiske samarbeidet og språkfellesskapet (Langslet 1995; Stenbäck 1996). For den svenskspråklige minoriteten i Finland gjør denne situasjonen det nordiske språkfellesskapet naturligvis enda viktigere enn før. Færingar og grønlendere, som står helt utafor EU og EØS, og som ikke konfronteres på samme måte som Norden for øvrig med EU-prega tekster og språkbruk, ser ut til å opprettholde ei sterk interesse for det nordiske språkfellesskapet. Færøysk og

grønlandsk styrker hele tida stillinga si på heimebane, og danskens stilling som *lingua franca* utad fungerer som ei brems for internasjonaliseringas engelsk. Også samene synes å være interessert i å opprettholde det eksisterende språkfellesskapet i Norden i jamføring med det EU har å tilføre dem, spesielt med tanke på den langtkomne språklige demokratiseringa som det samiske språksamfunnet har oppnådd de siste tiåra innafor ei nasjonal og fellesnordisk ramme. Men på Island er interessa for og bruken av et nordisk språk som *lingua franca* merkbart svekka til fordel for engelsk, ikke bare mellom de unge, der en merker det tydeligst, men også på politisk toppnivå, som når både ministre og departementsråder fra Island stadig oftere bruker engelsk i samtale med norske. På stadig flere prestisjetunge samfunnsområder ser vi også en tiltakende bruk av engelsk mellom skandinaver, både i kommersielle sammenhenger og i universitetsverdenen, som med nasjonal velsignelse i alle nordiske land blir stadig mer integrert i slike prosjekt- og samarbeidsnettverk som EU har utvikla. I denne forbindelsen er det tunge innslaget av engelsk i informasjonsteknologiske sammenhenger på alle bruksnivå, ikke minst i skolen, ei særlig sterk belastning for den stedege språkbruken i nasjonal så vel som i fellesnordisk kommunikasjon i vår del av verden (Rögnvaldsson 1997). Når det nordiske språkfellesskapet for øvrig vrakes til fordel for bruk av engelsk i viktige sammenhenger både nasjonalt og mellom skandinaver som ellers ville forstå hverandre godt om de brukte sine morsmål, er det med på å svekke motivasjonen for å lære og å bruke et skandinavisk *lingua franca* i de yttternordiske landa og områda med ikke-skandinaviske morsmål, der det nordiske språkfellesskapet allerede er mest krevende, tynnlitt og utsatt både i praksis og i prinsipiell tilslutning. Og når språkfellesskapet står aller svakest mellom de unge i Norden, er det ikke minst fordi skolene, framfor alt de skandinaviske, har skjøtta nabospråkundervisninga dårlig altfor lenge, ja, beint fram brukt den som en faglig salderingspost til fordel for mer populære emner, men òg fordi de unge er blitt flinkere i ikke-nordiske fremmedspråk, framfor alt engelsk, og

i stor grad lar seg fascinere av de forestillingene og verdiene, drømmene og identifikasjonsfigurene som daglig formidles til dem gjennom kommersialismens anglo-amerikansk. I en undersøkelse Ulla Börestam foretok alt i 1984 av unge islendingers evne til fellesnordisk kommunikasjon, var det bare en tredel som valgte å fortsette å snakke skandinavisk etter å ha blitt tiltalt av en danske og en nordmann, mens en tredel hadde store problem med dansken, og en tredel rett og slett ikke forstod noe av det dansken og nordmannen sa. – Et ideologisk og institusjonelt svekka nordisk språkfellesskap betyr likevel ikke uten videre at dette språkfellesskapet vil dø ut med det første i uformelle sammenhenger og på grasrotnivå. At mobiliteten til svært mange nå er stor innafor det nordiske området, gjør at mange møter hverandre over språkgrensene, hører hverandres språk og knytter band til hverandre. Det er trulig det viktigste grunnlaget det nordiske språkfellesskapet har å bygge på akkurat nå. De største nordiske språka vedblir dessuten å være noenlunde de samme, innbyrdes forståelige for mange, skjønt det er et åpent spørsmål om ikke talt dansk er i ferd med å utvikle seg så langt bort fra både skrevet dansk og de andre skandinaviske talemåla at det kan få negative følger for sjøl nordmenns forståelse av det, langt mer for svensker og andre nordboer utafør Danmark (Widmark 1996:24). Og toleransen for den friksjonen som det nordiske språkfellesskapet innebærer, blir definitivt satt på prøve for den som ellers lar seg forme av den målrasjonelle effektivitets- og internasjonaliseringsideologien og den kulturelle strømlinjeforminga som den dominerende forbrukerkulturen i EU og i de nordiske lands EU-tilpassing innebærer, og vi kan komme til å se ei utvikling som over tid skaper nye språkbruksbaserte skiller i de nordiske folk og marginaliserer både enkeltspråk og den fellesnordiske dialogen til særskilte nisjer i den offentlige sfæren og ellers mer og mer til privatsfæren. Om flere høgere læresteder i EU utafør Norden skulle vise seg å kunne utdanne flere til å forstå og bruke nordiske språk som fremmedspråk som følge av de språkpolitiske initiativ som nå er tatt for et slikt formål, trur

jeg likevel det er mest sannsynlig at EU både på politisk og administrativt hold om ei stund kommer til å operere med bare et begrensa antall av de aller mest utbredte offisielle språka, så betydninga av de nordiske språka og det nordiske språkfellesskapet blir svekka i EU-sammenheng uansett.

I denne situasjonen er det at Nordisk ministerråd har godtatt anbefalingene i ei reint finanspolitisk motivert innstilling om reduksjon i støtten til nordiske fellesinstitusjoner (Nordisk råd–Nordisk ministerråd 1995; jf. Løland 1997) og med virkning fra 1. januar 1997, under protest fra samtlige nordiske språknemnder og -råd, lagt ned to av de viktigste støtte- og formidlingsinstitusjonene for det nordiske språksamarbeidet og språkfellesskapet, Nordisk språksekretariat og Nordiska språk- och informationscenteret, som Simonsen i sin rapport ser som særlig sentrale i det framtidige fellesnordiske språkrøksarbeidet. To nyoppretta organ i deres sted har dels (Nordisk språkråd) et budsjett og en arbeidskapasitet som er mer enn halvert i forhold til sin forgjenger, dels (Nordens institut i Finland) langt videre kulturpolitiske oppgaver enn reint språklige. Da må jeg for min del si at all fager tale fra ansvarlig politisk hold i Norden om hvor viktig det nordiske språkfellesskapet er, og at tiltak som kan styrke dette språkfellesskapet nå skal prioriteres, lyder falsk. Ingen kan være i tvil om at det nordiske språkfellesskapet nå er blitt klart og tydelig svekka også på det institusjonelle planet.

Slik jeg ser det, er likevel det avgjørende – tvers igjennom det som sies og ikke sies, gjøres og ikke gjøres for å bevare og styrke det nordiske språkfellesskapet, i en verden som også på dette området naturligvis er mye mer nyansert og sammensatt enn det jeg har hatt høve til å gi uttrykk for her – den ubønhørlige språk- og kulturnivellerende følgen av den dominerende materialistiske, forbrukerorienterte sivilisasjonsforma som har skapt EU, og som EU framfor noe annet tjener, styrker og utbrer i vår del av verden. Det nordiske språkfellesskapet er allerede svekka ideologisk og institusjonelt, etter mitt syn hovedsakelig pga. denne økonomisk-politiske internasjonaliseringa.

Geirr Wiggen

Når så Nordmål – det ministerrådsinitierte politiske programmet som nå "vil stå særlig sentralt i arbeidet for å bevare og styrke nordisk språkforståelse de kommende år" (Simonsen 1996:49) – er klart EU-orientert ved at det "betoner at nordisk språk- og kultursamarbeid bør drives i et europeisk integreringsperspektiv" (*loc.cit.*), må jeg si at det er vanskelig å være optimistisk på det nordiske språkfellesskapets vegne. Enda så velstående de nordiske land alt er, er jeg redd altfor mange nordiske politikere allerede er klare til å vende det nordiske språkfellesskapet ryggen, for de trur de ser en større gullkalv i andre fellesskap, der det i praksis gjelder å kunne bruke andre språk enn de hjemlige, nære og tradisjonelle. Og da får de ofte et såkalt "pragmatisk forhold" til språklig-kulturelle verdier og utfordringer. Akk!

Tør vi håpe på et skifte i sivilisasjonsform? Gløggere folk enn jeg er svært pessimistiske (von Wright 1994). Men kanskje er kritikere som jeg ikke flinke nok til å se potensialet til endring i de motkulturelle kreftene som trass i alt fins? Kanskje kan nye, fruktbare engasjement for å opprettholde viktige immaterielle mellommenneskelige verdier utløses dersom vi greier å gjøre det tydelig nok at de er alvorlig *trua* nå – slik tilfellet er regionalt for det enestående, grenseoverskridende og identitets-skapende språkfellesskapet i Norden liksom det er det globalt for mer grunnleggende livsverdier. Pessimisme er ikke det samme som håpløshet. Grunnlagt pessimisme kan provosere til handling. Det er alltid håp!

Litteratur

Ammon, Ulrich. 1997. Schwierigkeiten bei der Verbreitung der deutschen Sprache heute. *Muttersprache* 107:1, 17–34.

Ammon, Ulrich, Klaus J. Mattheier & Peter H. Nelde (Hrsg.). 1991.

Sociolinguistica 5. Schwerpunkt: Status und Funktion der Sprachen in den Institutionen der Europäischen Gemeinschaft. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- B restam, Ulla. 1984. *S r kf rst else och s r kpreferanser i internordisk kommunikation p  Island*. FUMS-rapport 120. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen f r nordiska s r k.
- B restam, Ulla. 1985. *Svensk s r kf rst else p  Jyllands v stkust. En punktstudie*. FUMS-rapport 126. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen f r nordiska s r k.
- B restam, Ulla. 1987. *Dansk-svensk s r kgemenskap p  undantag. Nordisk s r kf rst else i nutidshistoriskt och regionalt perspektiv belyst av svenska gymnasieungdomars f rst else av  ldre och nutida talad danska*. FUMS-rapport 137. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen f r nordiska s r k.
- B restam Uhlmann, Ulla. 1991a. *S r km ten och m tess r k i Norden*. Nordisk s r ksekretariat, rapport 16. Oslo: Nordisk s r ksekretariat.
- B restam Uhlmann, Ulla. 1991b. *S r km ten och m tess r k i Norden. S r k i Norden*, 5–25. K benhavn/ Oslo/Stockholm: Gyldendal/Cappelen/Almqvist & Wiksell.
- B restam Uhlmann, Ulla. 1994. *Skandinav samtalar. S r kliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrman och svenskar*. Doktorgradsavhandling. Skrifter utgivna av Institutionen f r nordiska s r k vid Uppsala universitet 38. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen f r nordiska s r k.
- CEL/ELC. 1997. *European Language Council: Policy statements./ Conseil Europ en pour les Langues: Declarations de strat gie*. Lille.
- Dahlstedt, Karl-Hampus. 1975. *S r ksituationen i Norden*. I *Granns r k och minoritetss r k i Norden*, 19–30. NU 1975:32. Stockholm: Nordiska r det.
- Elert, Claes-Christian (red.). 1981. *Internordisk s r kf rst else*. Acta Universitatis Umensis. Ume  Studies in the Humanities 33. Ume : Ume  universitet.
- Girard, Francine, Chantal Lyche & Kjell Mellingen. 1994. *Ny s r klov i Frankrike*. *S r knytt* 22: 4, 1–4.
- Haberland, Hartmut. 1993. *Nogle bem rkninger om det danske sprogs tilstand og vilk r efter 20  rs dansk EF-medlemskab*. *S r klig Samling* 34:1, 10–14.

Geirr Wiggen

- Haberland, Hartmut & Carol Henriksen. 1991. Dänisch – eine kleine Sprache in der EG. *Sociolinguistica* 5, 85-98. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Habermas, Jürgen. 1992a. *Faktizität und Geltung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen. 1992b. Further Reflections on the Public Sphere. I Calhoun, Craig (ed.): *Habermas and the Public Sphere*, 421-461. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Hagtvet, Bernt. 1995. Nordismen: I knipe og for fall? *Aftenposten* [morgennummeret] 12. juli 1995, 6.
- Hale, Ken. 1992. On endangered languages and the safeguarding of diversity. *Language* 68:1, 1-10.
- Haraldsson, Helgi. 1996. Deyjandi tungur. Mál dauði á vorum dögum. *Lesbók Morgunblaðsins* 3. februar 1996, 8.
- Haugen, Einar. 1953. Nordiske språkproblemer – en opinionsundersøkelse. *Nordisk tidsskrift for vetenskap, konst och industri* 29:4, 225-249.
- Haugen, Einar. 1966. Semicommunication: The Language Gap in Scandinavia. *Sociological Inquiry* 36, 280-297. Trykt opp i *ibid.*: *The Ecology of Language* (red. av Anwar S. Dil), 215-236. Stanford: Stanford University Press 1972.
- Hellevik, Alf & Einar Lundeby (red.). 1964. *Skriftspråk i utvikling*. Tiårsskrift for Norsk språknemnd 1952-1962. Norsk språknemnd, Skrifter 3. Oslo: Cappelen.
- Hvenekilde, Anne. 1989. Nye uttrykksbehov – nye lånord. *Norsklæreren* 13:4, 31-33.
- Hyltenstam, Kenneth. 1985. Minoritetsspråk och svenska. *Språkvård* 21:4, 14-21.
- Ingvarsdóttir, Hafþís. 1996. För egen räkning. Det nordiske sprogfællesskab. *Nordisk tidsskrift for vetenskap, konst och industri* 72:1, 43-47.
- Jakobsen, Jakob. 1985. *An Etymological Dictionary of the Norm Language in Shetland*. Lerwick: Shetland Folk Society.
- Josephson, Olle. 1997. Språkförakt i EU? *Språkvård* 33:1, 18-19.
- Kalleberg, Ragnvald. 1997. Habermas og kraften i de bedre argumenter. *Aftenposten* (kronikk) 18. september 1997, 23.

- Kotsinas, Ulla-Britt. 1988a. Immigrant children's Swedish – a new variety? *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 9:1/2, 129–140.
- Kotsinas, Ulla-Britt. 1988b. Rinkebysvenskan – en dialekt? I Linell, P., V. Adelswärd, T. Nilsson & P.A. Petterson (red.): *Svenskans beskrivning* 16:1, 264–278. Linköping.
- Langslet, Lars Roar. 1995. Finlands røst blir hørt i EU. *Aftenposten* 12. november 1995, 8.
- Lund, Jørn. 1989. M 87 lest med danske briller. Om tendenser i dansk og norsk uddannelsesplanlægning. *Norsklæreren* 13:3, 5–10.
- Lund, Jørn. 1990. Dansk og norsk. Et indlæg ved det dansk-norske seminar på Schæffergården i anledning af Eidsvoll-forfatningens 175-års jubilæum. *Språk i Norden 1990*, 89–104. Oslo/Stockholm/København: Cappelen/Almqvist & Wiksell/Gyldendal.
- Løland, Ståle. 1996. Språkforståelse og språksamarbeid i Norden. *Nordisk tidsskrift för vetenskap, konst och industri* 72:1, 7–13.
- Løland, Ståle. 1997. Språksamarbeid i Norden 1996. *Språk i Norden 1997*, 106–114. Oslo: Novus forlag.
- Mackiewicz, W.W. 1997. European Language Council Launching Conference: Opening Address. Lille: Université Charles de Gaulle-Lille III, 3–4 July 1997.
- Magnus, Gunnar. 1997. Mener de har for liten kontakt med norsk arbeidsliv: OECD kritiserer universitetene. *Aftenposten* (morgennummeret) 28. juli 1997, 3.
- Markussen, Ingrid. 1990. The Development of Writing Ability in the Nordic Countries in the Eighteenth and Nineteenth Centuries. *Scandinavian Journal of History* 15:1, 37–63.
- Maurud, Øivind. 1976. *Nabospråksforståelse i Skandinavia. En undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige*. Nordisk utredningsserie 1976:13. Stockholm: Nordiska rådet.
- Molde, Bertil. 1983. Nordiskt språksamarbeid. I Molde, Bertil & Allan Karker (red.): *Språkene i Norden*, 154–158. Utg. av Nordisk språksekretariat. Oslo, København, Stockholm: Cappelen, Gyldendal, Esselte Studium.

Geirr Wiggen

- Nordenstam, Kerstin. 1979. *Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invånare i Bergen*. Nordistica Gothoburgensia 11. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Nordisk Ministerråd. 1988. *Handlingsplan for nordisk kulturelt samarbejde*. København.
- Nordisk Ministerråd. 1995. *Handlingsprogram for nordisk sprogforståelse*. Nordmål 1996–2000. Godkjent på MR-U 1/95 d. 1. marts 1995. Reykjavik.
- Nordisk Ministerråd. 1996. *Det umistelige*. Rapport om den nordiske sprogforståelse i et bredere perspektiv. København.
- Nordisk råd–Nordisk ministerråd. 1995. *Nordisk nytte*. Den Fællesnordiske Arbejdsgruppe. Oktober 1995.
- Nordisk språksekretariat. 1985. *Språk og samfunn i Norden etter 1945*. Nordisk språksekretariats rapporter 5. Oslo: Nordisk språksekretariat.
- Nordisk språksekretariat. 1992. *Nordens språk i Baltikum. Pohjoismaiden kielet Baltiassa*. Nordisk språksekretariat, rapport 18. Oslo: Nordisk språksekretariat.
- Nordisk språksekretariat. 1995. Referat fra representantmøtet i Nordisk språksekretariat 14. september 1995. Oslo.
- Norsk språkråd. 1992. *Norsk språkråd. Årsmelding 1991*. Oslo: Norsk språkråd.
- Obrestad, Tor. 1997. Er dialog mulig? *Aftenposten* (morgenummeret) 16. juli 1997, 10.
- Outhwaite, William. 1994. *Habermas – en kritisk introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag. (Orig.: *Habermas. A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press 1994.)
- Randen, Olav. 1994. *Norsk i EU*. Oslo: Noregs Mållag.
- Romøren, Rolf. u.a. *Gutteboka i mellomkrigstida*. Dr.avh. under arbeid. Kristiansand: Høgskolen i Adger.
- Rögnvaldsson, Eiríkur. 1997. Informationsteknologien og små sprogsamfund. Under publ. i *Språk i Norden 1998*. Oslo: Novus forlag
- Schwach, Vera. 1997. Skandinaviske naturforskere i selskap. *Forskningspolitikk* 20:2, 8–9.

- Simonsen, Dag Finn. 1996. *Nordens språk i EUs Europa. Språkplanlegging og språkpolitikk mot år 2000*. Nordisk språksekretariats rapporter 22. Oslo: Nordisk språksekretariat.
- Skard, Sigmund. 1985 [1963]. *Målstrid og massekultur*. Med eit tillegg tjue år etter. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Skautrup, Peter. 1953. *Det danske sprogs historie*, bd. III. København: Gyldendal.
- Skautrup, Peter. 1968. *Det danske sprogs historie*, bd. IV. København: Gyldendal.
- Skjævesland, Odd Inge. 1997. Beklager EUs kulturpolitikk. *Aftenposten* (morgennummeret) 8. juli 1997, 24.
- Solstad, Dag. 1997. Om meddelelsens problem. *Aftenposten* (morgennummeret) 27. juni 1997, 16.
- Stang, Håkon. 1974. Språket: norsk og nordisk. *Dagbladet* (kronikk) 4. september 1974, 3–4.
- Stenbäck, Per. 1996. Nytteverdien av nordiske institusjoner. *Aftenposten* [morgennummeret] 24. mai 1996, 19.
- Teleman, Ulf. 1992. Det svenska riksspråkets utsikter i ett integrerat Europa. *Språkvård* 28:4, 7–18.
- Teleman, Ulf & Margareta Westman. 1997. Behöver vi en nationell språkpolitikk? *Språkvård* 33:2, 5–16.
- Thorell, Pehr. 1997. Kyrkorna måste agera väckarklocka mot fattigdomen. *Katolskt magasin* 1997:3, 3.
- Torp, Arne. 1982. *Norsk og nordisk før og nå*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Venås, Kjell. 1993. Domenetap for norsk? *Språk i Norden* 1993, 13–32. Oslo/Stockholm/København: Novus forlag/Almqvist & Wiksell /Gyldendal.
- Vikør, Lars S. 1993. *The Nordic Languages*. Oslo: Novus Press.
- von Wright, Georg Henrik. 1991 [1986]. *Vitenskapen og fornuften*. [Orig.: *Vetenskapen och förnuftet. Ett försök till orientering*. Stockholm: Bonnier 1986.] Oslo: Cappelen.
- von Wright, Georg Henrik. 1994 [1993]. *Myten om fremskrittet*. [Orig.: *Myten om framsteget*. Stockholm: Bonnier 1993.] Oslo: Cappelen.

Geirr Wiggen

- Widmark, Gun. 1996. Det skandinaviska samspråket. *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* 72:1, 15–25.
- Wiggen, Geirr. 1993. Krigsåra 1940–45, eit vendepunkt i norsk språkhistorie? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 11:1, 25–43.
- Wiggen, Geirr. 1994. Internasjonaliseringa i vår tid: Språklige og språksosiologiske følger i det norske språksamfunnet. Foredrag ved 15^e scandinavistendagen van het nederlandse taalgebied, Universiteit Gent 9.–11. mars 1994. Under publ. i *Studia Germanica Gandensia* 47. Gent: Universiteit Gent.
- Wiggen, Geirr. 1995a. Norway in the 1990s: a sociolinguistic profile. *International Journal of the Sociology of Language* 115, 47–84.
- Wiggen, Geirr. 1995b. Enemmistökielet ja vähemmistökielet pohjoismaisesta perspektiivistä. *Kieliviesti* 16:4, 10–37. Stockholm: Ruotsinsuomalainen kielilautakunta/Sverigefinska språknämnden.
- Wiggen, Geirr. 1996a. Majoritetsspråk og minoritetsspråk i et nordisk perspektiv. *Språk i Norden 1996*, 137–174. Oslo: Novus forlag.
- Wiggen, Geirr. 1996b. Fagdidaktikk som vitenskap og sjølstendig akademisk disiplin. I [Lena Moberg & Ulf Teleman (red.):] *Språket lever! Festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*, 303–310. [Stockholm:] Svenska språknämnden.
- Wiggen, Geirr. 1997. Minority languages in the Nordic countries in a language death perspective. Under publ. i Peter J. Weber & Wolfgang Wölck (eds.): *Recent Studies in Contact Linguistics*. Mannheim.
- Wurm, Stephen A. 1991. Language Death and Disappearance: Causes and Circumstances. I Robins, Robert H. & Eugenius M. Uhlenbeck (eds.). 1991. *Endangered Languages*. Oxford, New York: Berg Publishers 1–18.